

Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Olgusunun Hukuksal Mevzuattaki Yeri ve Değişim Süreci

¹Altay Fırat ve ^{*2}Aşkın Kiraz

¹Dr., Coğrafya Öğretmeni, Güzelyurt Türk Maarif Koleji, Güzelyurt, Kıbrıs
²Yrd. Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Lefkoşa, Kıbrıs

Özet

Bu çalışmanın amacı 74 Barış Harekatı sonrası Kuzey Kıbrıs Bölgesinde kurulan 3 farklı yönetim şekillerinde çevre ile ilgili oluşturulan genel kuralların, kararların, anayasa maddelerinin, yasaların, tüzüklerin ve yönetmeliklerin; ilgili mevzuatın konulma gerekçeleri, komite değişiklikleri, yasa tasarıları, hukuki görüşler ve görüşmeler çerçevesinde incelenmesidir. Bu bağlamda Kuzey Kıbrıs'ta çevre ile ilgili hukuki boyut tarihsel döngü içerisinde analiz edilmiştir. Ayrıca KKTC'de çevre konusunda aktif rol oynayan kurum ve kuruluşlar, kabul edilmeyen 2014 Anayasası Çevre Mevzuatı ve Türkiye Cumhuriyeti 82 Anayasası Çevre Mevzuatı çalışmanın alt amaçları olarak incelenmiştir. Çalışma neticesinde 74 yılından sonra Kuzey Kıbrıs'ta kurulan 3 yönetimden, Otonom Kıbrıs Türk Yönetiminin çevre mevzuatı içermediği, Kıbrıs Türk Federe Devleti anayasasının çevre hukukunu dolaylı maddelerle barındırdığı, halen yürürlükte olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ise anayasada çevre olgusuna çeşitli madde ve hükümlerle yer verdiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Kıbrıs, çevre, çevre hukuku, çevre mevzuat

Abstract

The aim of this study is to research general rules, decisions, constitution provisions, laws, regulations and instructions which are generated about environment 3 different regimes established in the North Cyprus Region after 74 Peace Operation in the frame of the reasons for the related legislations, committee changes, law drafts, legal opinions and negotiations. In this context, the legal dimension about the environment in Northern Cyprus was analysed within historical circle. Besides, the agencies and institutes playing active roles about environment in TRNC, the "not accepted" "2014 Constitution Environment Legislation" and the Environmental Legislation of 1982 Constitution of Republic of Turkey was analysed as subgoals. As a result of the study, among the 3 different regimes, it is determined that Autonomous Cyprus Turkish Management didn't contain Legislation of Environment, the Constitution of Cyprus Turkish Federate State contained environmental Legislation within indirect entries, the present TRNC Constitution has given a place to the environmental phenomenon with several entries and provisions.

Key words: North Cyprus, environment, the law of environment, environmental legislation

1. Giriş

Hukuk, kelimesi köken olarak Arapça bir kelimedir ve sözcük anlamı olarak "hak kavramının çoğulu olan "haklar" anlamına gelmektedir. Hukuksal bir terim olarak ise, toplumsal yaşamı düzenleyen kurallar bütünü olarak kullanılmaktadır [1]. Çevre Hukuku, çevresel değerlerin, hukuksal güvenceler yaratılarak korunmasına yönelik çalışmalar bütünü olarak tanımlanmaktadır [2]. Anayasa başta olmakla beraber iç hukukta çevre korumaya ilişkin düzenlemelerin yapılması ve çevre korumaya ilişkin anlaşma ve sözleşmeler yolu ile uluslararası hukukta çevrenin ilgi alanına sokulması çevre hukukunun gelişmesine katkıda bulunmuştur. Anayasa, devletin yapısını, temel ilkelerini, kurumlarını, kurumlar arasındaki

*İletişim: Yakın Doğu Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Lefkoşa, Kıbrıs. askkiraz@yahoo.com. +903922236464.

ilişkiyi tanımlayan ve insanların temel hak ve özgürlüklerini koruyan belge olarak tanımlanmaktadır [3]. Kanun, uyulması zorunlu olan genellik ve süreklilik arz eden yazılı hukuk düzenlemeleridir [4]. Anayasadan yetki almayan hiçbir konu hakkında kanun yapılamaz. Bakanlar kurulu, kanun uygulamasını göstermek veya emrettiği işleri belirlemek üzere kanunlara aykırı olmamak şartı ile tüzükler hazırlar. Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilikler kendi iç uygulamaları ile ilgili tüzüklerinde belirttikleri konuların uygulanmasını sağlamak amacı ile tüzüklere aykırı olmamak şartı ile yönetmelikler çıkartabilirler. Uygulamada, yürütme organı bunların dışında kararname, tebliğ, emirname, genelge ve yönerge gibi isimler taşıyan işlemler ile de, genel, soyut ve objektif hukuk kuralları koyduğu görülmektedir [5]. Kanunlar anayasaya aykırı olamaz. Tüzük ve yönetmelik kanuna, yönetmelik de tüzüğe aykırı olamaz.

Kuzey Kıbrıs'ta çevre problemlerindeki artış çevre ile ilgili önlemlerin alınması gerekliliğini ortaya çıkarmış, çevresel değerlerin hukuki güvence altına alınması amacı ile çevresel hükümler anayasa, kanun ve yönetmeliklerde yer almaya başlamıştır [6]. Çevre Yasası tüm canlıların ortak alanı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma amaçları doğrultusunda korunması için çıkartılmıştır [7]. Kuzey Kıbrıs'ta içinden çıkılmaz bir hale gelen çevre sorunlarının çözümü ile ilgili sürdürülebilir ve etkin bir çevre politikasına sahip olunmaması devlet ve yerel yönetimler ile halk ve yönetenlere yani yasama ve yürütme erkini elinde bulunduranlara büyük görev ve sorumluluk vermektedir. Çevre ile ilgili eksik olan yasa ve buna bağlı olarak yapılması gereken tüzük, yönetmelik ve genelgelerin ülke ihtiyaçlarına uygun hale getirilmesi, eksiksiz olarak yerine getirilmesi ve gerektiğinde cezai müeyyidelerin uygulanması, eğitimde çevre ile ilgili gerekli plan ve programların yapılması, sivil toplum örgütlerinin inisiyatif yüklenmeleri, belediye, kaymakamlık ve basının üzerlerine düşen görevleri tam ve eksiksiz olarak yerine getirmeleri ile güçlü bir çevre yönetimi oluşur.

74 Harekatı sonrasında kuzey ve güney bölgelere ayrılan Kıbrıs Adası'nın Kuzey Bölgesi, kanunen Kıbrıs Cumhuriyeti'ne bağlı olsa da fiilen Kıbrıslı Türklerin kontrolündedir. Kuzey Kıbrıs 74-75 yılları arasında Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi ve 75-83 yılları arasında Kıbrıs Türk Federe Devleti ismiyle yönetilmiş, 15 Kasım 1983 yılında ise yönetsel boyutta Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olarak ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile oluşturulan 83 Anayasası çevre koruma ile ilgili madde de içermektedir. 1997 yılında Anayasada yer alan maddeye dayanılarak Çevre Yasası yapılmıştır. 2012 yılında Çevre Yasası iptal edilmiş ve yerine çevre korunmasına yönelik daha kapsamlı bir yasa getirilmiştir. Yasa, tüzüklerle desteklenmiş ve çevre ile ilgili uygulamalara yer verilmiştir. Halen 2012 Çevre Yasası yürürlüktedir. Yeni tasarlanan ve içinde genişletilmiş ve güncelleştirilmiş olarak yeniden düzenlenen çevre hükümlerini barındıran 2014 Anayasası, 29 Haziran 2014 tarihinde halk oylaması ile reddedilmiştir. KKTC bünyesinde ayrıca, çevre ile ilgili aktif kurum ve kuruluşlar da bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı 74 sonrası Kuzey Kıbrıs Bölgesinde kurulan yönetim şekillerinde çevre ile ilgili oluşturulan genel kuralların, kararların, anayasa maddelerinin, yasaların, tüzüklerin ve yönetmeliklerin; ilgili mevzuatın konulma gerekçeleri, komite değişiklikleri, yasa taslakları, hukuki görüşler ve görüşmeler çerçevesinde incelenmesidir. Bu bağlamda Kuzey Kıbrıs'ta çevre ile ilgili hukuki boyut tarihsel döngü içerisinde analiz edilmiştir. Ayrıca KKTC'de çevre konusunda aktif rol oynayan kurum ve kuruluşlar, kabul edilmeyen 2014

Anayasası Çevre Mevzuatı ve Türkiye Cumhuriyeti 82 Anayasası Çevre Mevzuatı çalışmanın alt amaçları olarak incelenmiştir.

2. Yöntem

74 sonrası Kuzey Kıbrıs'ta çevre ile ilgili mevzuatın incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışma nitel araştırma yöntemine bağlı olarak durum çalışması deseni ile yürütülmüştür. Nitel araştırma, sosyal yaşamı ve insanla ilgili problemleri kendine özgü metotlarla sorgulayarak, anlamlandırma süreci olarak ifade edilmektedir [8]. Genel itibari ile nitel araştırmacı gözlem, görüşme ve dokümanlardan yola çıkarak kavramları, anlamları ve ilişkileri açıklar [9]. Durum çalışmasında, ele alınan veya araştırmaya dahil edilen her bir durum, kendi içinde çeşitli alt birimlere ayrılarak çalışılır [10]. Araştırmada evren olarak 74 yılı sonrası Kuzey Kıbrıs'ta oluşum gösteren yönetim şekillerinin çevre odaklı yazılı mevzuatları belirlenmiştir. Çalışmada veri toplama yöntemi olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, araştırmanın amacına yönelik kaynaklara ulaşmada ve elde edilecek verilerin tespit edilmesinde kullanılır [11]. Doküman incelemesi, çalışılacak konular ile ilgili olarak, yazılı ve basılı belgelerin analizlerini içerir ve araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar [10].

3. Bulgular

3.1. Kuzey Kıbrıs'ta Çevre Mevzuatının Tarihsel Gelişimi

1974 Barış Harekatının ardından Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi, Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi olarak adlandırılmış ve Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin, Anayasa olarak nitelendirdiği "Temel Kurallar" ile ilgili hükümler çerçevesinde, Otonom Kıbrıs Türk Yönetiminde yasal mevzuat çalışmaları başlatılmıştır. 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kurulmuş ve KTFD Anayasası yapılarak yasal çalışmalar bu Anayasa tahtında devam etmiştir. 1975-1983 yılları arasında çevre ile ilgili temel bir hükme rastlanmamaktadır. 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ilan edilmiş ve Cumhuriyetin ilanının ardından Kurucu Meclis kurularak Cumhuriyetin Anayasası çalışmalarına başlanmıştır. 7 Mayıs 1985'te KKTC'nin Anayasası halk tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir [12]. Kuzey kesimde 1974-1985 yılları arasında çevrenin temel ilkeleri doğrultusunda yasal bir ana mevzuata rastlanmamakla birlikte milli parklar ile ilgili ilk çalışmaya 1977 yılında, dönemin Enerji ve Doğal Kaynaklar Bakanlığı çatısı altında, Bakanlığın 22 Nisan 1977 tarih ve 50/76 sayılı direktifi doğrultusunda başladığı görülmektedir. 1974 sonrası Kuzey Kıbrıs'ta yasal mevzuat boyutunda çevre olgusu ile ilgili ilk Anayasa hükmü 1985 Anayasasında Çevrenin Korunması 40'ncı maddesinde yer almıştır. Bu temel maddenin yanında 1985 Anayasasında çevre ile bağlantılı 37'nci madde "Toprağın Korunması", 38'inci madde "Kıyıların Korunması" ve 39'uncu madde "Tarih, Kültür ve Doğa varlıklarının Korunması" çevre olgusu sayılabilecek maddelerdir [13]. KKTC Cumhuriyet Meclisi, 18 Şubat 1991 tarihinde, Çevre Komitesi ile Kültür Varlıklarını Koruma Komitesini oluşturmuştur. Çevre Komitesi, yurttaşların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamasına olanak tanımak amacıyla çevre bilincinin geniş halk kitlelerinde yerleşmesi ve oluşmasına katkı sağlamakta; çevrenin korunması, geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve çevre kirliliğinin önlenmesi yönünde araştırmalar yapmakta, program ve projeler hazırlamaktadır. Kültür Varlıklarını Koruma Komitesi ise Ülkedeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının saptanması, korunması, geliştirilmesi,

değerlendirilmesi, kamunun kullanım ve/veya yararlanılmasına sunulması, yurt içinde ve yurt dışında tanıtımı yönünde çalışmalar yapmaktadır [14]. 24 Temmuz 1994 tarihinde TC ile KKTC arasında 64/1994 sayılı Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Hemen sonra çevre ile ilgili olarak 51/95 sayılı Belediyeler Yasası hazırlanarak belediyelere ve Sağlık Bakanlığının altında görev yapan Temel Sağlık Hizmetleri Dairesine yetki verilmiştir. Anayasada 21/1997 sayılı Çevre Yasası ile ilk yasal mevzuat yapılmıştır. Zaman aşımında Cumhuriyet Meclisi Çevre Yasası ile ilgili olarak 36/2001, 24/2004, 18/2012 ve 30/2013 sayılı yasa değişikliklerine gitmiştir [15-17].

3.1.1. Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi

20 Temmuz 1974 Barış Harekatı sonucunda, nüfus mübadelesi sonrası, Kuzey Kıbrıs'ta Geçici Türk Yönetimi tarafından yönetilmek üzere 13 Şubat 1975 tarihine kadar "Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi" kurulmuştur. Bu dönemde Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi kurulmuş olmakla birlikte çevre konuları ile ilgili yasa yapmaktan ziyade daha çok güneyden kuzeye göç eden Kıbrıslı Türklerin rehabilitasyonları ile ilgili yasal çalışmalar yapıldığı belirlenmiştir.

3.1.2. Kıbrıs Türk Federe Devleti

13 Şubat 1975 tarihinde kurulan KTFD'nin "devlet" olgusu altında gereklerini yerine getirmesi amacıyla KTFD Anayasası 1976 yılında kabul etmiştir. Bu Anayasada çevre olgusu ayrı bir hüküm olarak yer almamaktadır. Ancak çevre ile ilgili olarak "Toprak Mülkiyeti" madde 32, "Tarihsel ve Kültürel Eser ve Anıtların Korunması" madde 49, "Tarım ve Çiftçinin Korunması" madde 51 ve "Kıyıların ve Denizlerin Korunması" madde 130'da belirtilmiştir. Toprak Mülkiyeti "Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken önlemleri alır" ifadesinden oluşmaktadır. Tarihsel ve Kültürel Eser ve Anıtların Korunması "Devlet tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtların korunmasını sağlar" kuralını, Tarım ve Çiftçinin Korunması ise "Devlet, Türk yurttaşların gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak artırılmasını sağlamak, toprak aşınmasını önlemek, tarım ürünlerini ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek için gereken tedbirleri alır" kuralını barındırmaktadır. Kıyıların ve Denizlerin Korunması maddesi ise "Kıyıları, yalnız kamu yararına kullanılabilir. Belediye sınırları dışındaki kıyıların yüz metrelik şeridi üzerinde yalnız Devlete ait, çok gerekli ve kamu yararına olan tesisler kurulabilir. Ancak, bu gibi tesisler, kıyıların doğal güzelliğini bozacak nitelikte olamaz. Mevcut bina veya tesislerin gelecekteki durumu yasa ile düzenlenir. Özel veya tüzel kişiler, hiçbir amaçla, insan sağlığını bozacak veya deniz hayvanlarının sağlığını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı veya katı maddeleri denizlere veya derelere akıtamaz, dökemez" kurallarını içermektedir [18]. Bu dönemde çevre ile ilgili problemlerin olmasına rağmen gerek halkın gerekse siyasilere çevre bilinç düzeylerinin yeterli olmaması nedeni ile toplumsal örgütlenme faaliyetlerine ve çevrenin korunması ile ilgili yasal düzenlemelere gidilmemiştir.

3.1.3. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

Kuzey Kıbrıs'ta yasal mevzuat boyutunda çevre olgusu ile ilgili ilk mevzuat 1985 Anayasasında Çevrenin Korunması maddesi ile yer almıştır (40. madde) [13]. Bu madde; herkesin, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olmasını öngörmekte olup aynı zamanda gerçek veya tüzel kişilerin hiçbir amaçla insan varlığını bozacak veya deniz varlıklarını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı, gaz ve katı maddelerin çevreye akıtılıp dökülemeyeceğini vurgulamakta; ayrıca devlete ve gerçek - tüzel kişilere çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirletilmesini önleme görevini vermektedir. Bu temel maddenin yanında 1976 Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasasında çevre ile bağlantılı yapılan "Toprağın Korunması", "Kıyıların Korunması ve "Tarih, Kültür ve Doğa Varlıklarının Korunması" maddeleri olduğu gibi yeni anayasaya aktarılmıştır. 1985 Anayasasının kabulünden sonra Devlet erkinde çevre ile ilgili ilk bakanlık kuruluşu 02.09.1986 tarihli "2. Eroğlu Hükümeti" çatısı altında oluşmuştur. Çevre ile ilgili devletin ilk kurumsal yapısı Çevre Koruma Dairesidir [19]. Bu daire ülkede yaşayan bütün yurttaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi için hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemeler yaparak önlemler almaktadır. Dünyada olduğu gibi ülkede de çevre problemlerinin kendini hissettirmeye başlaması sonucunda, 24 Temmuz 1994 tarihinde TC ile KKTC arasında Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma, 64/1994 sayılı Çevre Alanında İşbirliği Anlaşması Onay Yasası olarak Meclis tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma ile TC Hükümeti, KKTC Hükümetine, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı tarafından kabul edilen ilkeler ışığında çevrenin korunması ve geliştirilmesi alanında her türlü işbirliğini yapacağını taahhüt etmiştir. 64/1994 sayılı yasadın hemen sonra çevre ile ilgili yapılan ilk çalışma 51/95 sayılı Belediyeler Yasasıdır [15]. Bu yasa ile belediyelere; belde halkının sağlık, esenlik, huzur ve refahını; beldenin temizlik ve düzenini, tarihi ve kültürel yapıların ve çevrenin korunmasını ve düzenlenmesini görevi verilmiştir. Çevre ile ilgili dolaylı bağlantılı diğer bir kurum ise Sağlık Bakanlığının altında görev yapan Temel Sağlık Hizmetleri Dairesidir. Bu dairenin Temel Sağlık Hizmetleri adı altında çevre-sağlık ilişkilerini birlikte götürdüğü görülmektedir.

KKTC Anayasası tahtında çevre ile ilgili ilk yasal mevzuat 21/1997 sayılı Çevre Yasası ile yapılmıştır [16]. Bu yasada, bütün insanlığın ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması ve korunması ilkeleri gözetilerek çevre ile ilgili kurallar düzenlenmiştir. İçerik, insan sağlığını olumsuz etkileyen, su, toprak, hava ve gürültü kirliliğinin önlenmesi ve ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve kültürel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların yaşam düzeylerinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedeflerini ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerini "Kirlenen Öder" ilkesi çerçevesinde düzenlemiştir. Cumhuriyet Meclisi, 21/1997 sayılı Çevre Yasasına ilk değişikliğini 36/2001 sayılı yasa ile yapmıştır. Bu değişiklikte gürültü kirliliğinin önlenmesi maddesi günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmiş ve ses standartları ve ses seviyesi ölçümleri ile ilgili kurallar düzenlenerek bu kurallara uymayanlara hapis ve para cezaları yanında ilgili kurumların faaliyetlerinin durdurulması yaptırımlarına yer verilmiştir. 24/2004 sayılı yasa; motorlu kara, hava ve deniz taşıtlarında emisyon ölçümleri ile ilgili kurallara standart ölçümlerin nasıl yapılacağı ve denetim ücretleri hakkında düzenlemeleri içeren ikinci değişikliktir. 21/1997 sayılı Çevre Yasasına yapılan bu değişikliklerin yeterli olmaması ve yasanın günümüz koşullarına uyarlanarak Avrupa Birliği Çevre Müktesebatı çerçevesinde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç duyulması neticesinde 18/2012 sayılı Çevre

Yasası düzenlemiş ve 21/1997 sayılı yasa yürürlükten kaldırılmıştır [17]. 18/2012 sayılı bu yasa, bir kez 30/2013 sayılı yasa ile değişikliğe uğramıştır [20]. Yasalar ve ilgili değişiklikler, yasa tahtında çıkarılan tüzükler, emirnameler ve Bakanlar Kurulu Kararları Tablo 1’de yer almaktadır [21]. 1990 yılından itibaren siyasi gelişmeler, ticari faaliyetlerle birlikte çevre sorunları da kendini belirginleştirmeye başlamıştır. Bugün Kuzey Kıbrıs’ta çevre problemleri oldukça karmaşık bir hal almıştır. Kıbrıs Adası’nda oluşabilecek bir anlaşma neticesinde uluslararası kabul görmüş çevre hukuku kurallarının, Avrupa Birliği uyum çalışmalarına bağlı olarak kendi mevzuatına uyumlaştırılması kaçınılmaz bir gerçektir.

Tablo 1. KKTC’de Çevre ile İlgili Mevzuat

Yasanın Adı	Esas/ Değişiklik Yasa No	Yasa Uyarınca Yapılan Tüzük, Yönetmenlik vb. Düzenleyici İşlemin Adı	Amme Enstrümanı Sayısı ve Resmi Gazete Yılı
Çevre Yasası (Esas)	21/1997	Çevrenin Korunması ve Kirliliğin Önlenmesi	375/1991
Değişiklik Yasası	36/2001	İçin Uyulması Gereken Yöntem ve Standartlar	
Değişiklik Yasası	24/2004	Tüzüğü (Md.19)	
Çevre Yasası (Esas)	18/2012	Gönüllü Çevreciler Tüzüğü (Md.30)	689/1997
Değişiklik Yasası	30/2014	Katı Atık Kontrol Tüzüğü (Md. 30)	871/1997
		Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Tüzüğü	872/1997
		(Md.13-6)	102/2014
		Su Ortamlarının ve Sulak Alanların Korunması	229/1998
		Tüzüğü (Md.7-4 ve 9-3)	
		Hava Kalitesinin Kontrolü ve Korunması	686/1998
		Tüzüğü (Md.15-2)	766/1998
		Motorlu Taşıt Egzoz Emisyon Kontrolü Tüzüğü	588/2013
		Büyük Yakma Tesislerinden Kaynaklanan Hava	124/2014
		Kirletici Emisyonlarının Sınırlandırılması	
		Tüzüğü	
Bakanlar Kurulu		Salamis Milli Parkı	1982
Kararları		Kantara Milli Parkı	1983
(Düzenleyici		Zafer Burnu Karpaz Milli Parkı	
İşlemler)		Özgürlük Milli Parkı	
		Yüzbirevler Milli Parkı	
		Beşparmak Milli Parkı	
		Alakadının Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak	E-1346-9745/122
		ilan edilmesi (Md.11-2)	3.11.1997
		Flora ve Faunanın Korunması Emirnamesi	186/2001
		(Md.10-2)	
		Karpaz Bölgesi Planlama Sınırı İçinde	463/118
		Denetim ve Geliştirme Emirnamesi	12.08.2004
		Karpaz Özel Koruma Bölgesi	30/5/2007
Çevre Koruma		Çevre Koruma Dairesi Gürültü ve Ses Kontrol	155/1991
Dairesi Yasası (Esas)	10/1989	Tüzüğü	
Değişiklik Yasası	52/1993		
Değişiklik Yasası	31/1994		
Değişiklik Yasası	2/2001		
Çevre Alanında	64/1994		
İşbirliği Anlaşması			
Onay Yasası			

3.2. KKTC’de Çevre Temalı Aktif Kurum ve Kuruluşlar

Kuzey Kıbrıs'ta çevre ile ilgili aktif kurum ve kuruluşların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. İlgili kurum ve kuruluşlar çevre ile ilgili her türlü faaliyete katılmakta ve destek vermektedir. Özellikle çevre ile ilgili yasal çalışmalarda bu kurum ve kuruluşlardan görüşler alınmaktadır. Sözelimi sivil toplum örgütleri, çevre ile ilgili gerek münferit gerekse birleşerek pek çok eylem planları yapmış, siyasilere çevre konusunda aldıkları yanlış kararları düzeltmeleri için baskı grupları oluşturarak, eylemler yapmışlardır. Bu faaliyetlere en belirgin örnek olarak mevcut çevre kurum ve kuruluşlarının oluşturduğu Kuzey Kıbrıs Çevre Platformu'nun Devlet ile birlikte 2014'te düzenlediği "Let's Do It" temizlik kampanyası, 2013'te Dip Karpaz'daki "Yola Hayır" eylemi, 2012'de "Petrol Tesislerine Hayır" eylemi, 2011'de "Taş Ocaklarına Hayır" eylemi sayılabilir. Kuzey Kıbrıs'ta aktif ve yasal olarak yer alan çevre ile ilgili kurum ve kuruluşlar ile tüzüklerinde yer alan kuruluş gerekçeleri Tablo 3'te belirtilmiştir [25].

Tablo 3. KKTC'de Çevre İle İlgili Kurum ve Kuruluşlar

Adı, Kuruluş Gerekçesi
Akdeniz Rüzgar Birliği: Çevre ile ilgili sorunların bilimsel olarak tanımlanması için projeler geliştirmek ve projelerin hayata geçirilmesini sağlamak için faaliyetler düzenlemek
ÇEKOVA (Çevre Koruma Vakfı): Çevre kirlenmesini önlemek, çevreyi ve çevre bilincini geliştirmek ve çevre sağlığını korumak
Çevre Mühendisleri Odası: Ülkenin çevre sorunlarına bilimsel çözümler bulmak, su ve atık su yönetimi, hava ve ses kirliliğinin önlenmesi gibi çevre altyapı çalışmalarında bulunmak
Çevre Araştırmaları ve Eğitim Merkezi: Çevre ile ilgili araştırmalar yapmak ve çevre bilincini geliştirmek
Çevre ve Enerji Derneği: Toplumsal ve çevre ile ilgili sorunlar için projeler geliştirmek ve uygulamalarda bulunmak
Dağcılık Spor Derneği: Spor yapmak, yeni çevre edinmek, sosyal faaliyetlerde bulunmak, ülkedeki doğal bitkiler, mağaralar, vs. gibi doğal güzellikleri keşfetmek
Karpaz Dostları Derneği: Karpaz'ın doğal, kültürel ve tarihi değerlerini ortaya çıkarmak, tanıtmak, korumak ve bu değerlerle bölgenin kalkınmasını, gelişmesini sağlamak
Kıbrıs Coğrafyacılar Birliği: Coğrafyayı tanıtmak ve çevre kirliliğini önleyici çalışmalar yapmak
Kıbrıs Çevre Platformu: Çevre konularının her dalında toplumsal mücadele vermek, Kıbrıs'ta yaşanan ve her geçen gün artan çevre sorunlarını durdurmak, tüm kuruluşların çevre konularında işbirliğini sağlayarak güç birliği oluşturmak
Kıbrıs Türk Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Derneği: Sürdürülebilir bir doğaya sahip olabilmek, ülkedeki ağaç varlığını artırmak için çalışmak; yaban hayatı ile doğal varlıkların korunmasını sağlamak; insanların doğa ile birlikte olacağı, daha sağlıklı bir gelecek gerçekleştirmek
Kıbrıs Türk Biyologlar, Doğayı Araştırma ve Koruma Derneği: Kıbrıs'ın flora ve faunasını araştırmak; Kıbrıs'ın biyolojik zenginliklerini tespit etmek ve korunmasına yönelik çalışmalar yapmak; toplum sağlığını korumaya yönelik çalışmalar yapmak; çevrenin korunmasına yönelik çalışmalar yapmak
Lefke Çevre ve Tanıtma Derneği: Doğayı ve Kıbrıs'ın kuzey kesiminde nesli tehlikeye girmiş tüm hayvanları korumak; planlı ve plansız olarak çevreyi ve doğal dengeyi tehlikeye sokan yapılaşmanın önlenmesi için uğraş vermek; denizleri ve kıyıları korumak
Orman Mühendisler Odası: Ormanlık bilim, sanat ve tekniğinin kamu yararına uygulanması; geliştirilmesi ve koordinasyonunu sağlamak
Otantik Kıbrıs Ürünlerini Tanıtma ve Yaşatma Derneği: Yerel kültürü korumak, tanıtmak, yaymak ve emeğin karşılığını paraya dönüştürmek
Ses Kirliliği ile Mücadele Derneği: Ses ve gürültü kirliliğinin önlenmesine ilişkin çalışmalar yapmak
Şehir Plancıları Odası: İnsan yerleşmelerinin sürdürülebilir gelişmesini sağlama amacına yönelik olarak gereklerini yerine getirebilmek için planlama bilim, sanat ve tekniğini geliştirmek
Yeşil Barış Hareketi: Doğayı, yeşili ve bunlara gereksinimi olan tüm canlıları korumak, yaşatmak ve geliştirmek; çevreyi korumak ve doğal çevre dengesinin bozulmaması için, denizlerin kirlenmemesi için gayret göstermek; deniz kıyılarına sahip çıkmak.

3.3. Kabul Edilmeyen KKTC 2014 Taslak Anayasasında Çevre Mevzuatı

15 Kasım 1983 tarihinde kabul edilen Anayasa günümüze kadar hiçbir değişikliğe uğramamıştır. Cumhuriyet Meclisindeki siyasal partiler Anayasayı değiştirmek için önerilerde bulunmuşlar ancak hiçbir öneride mutabakat sağlanmadığından Anayasa taslakları halkın önüne gidememiştir. 2014 Şubat ayında Cumhuriyet Meclisindeki siyasal partiler, yeniden Anayasayı değiştirmek amacı ile girişimde bulunmuşlar ve Anayasanın temel hak ve özgürlükler ile sosyal ve siyasal haklar kısmında birçok madde üzerinde ortak değişiklikler hazırlamışlardır. Hazırlanan bu Anayasa taslağı Cumhuriyet Meclisinin Genel Kurulundan meclis üye tamsayısının 2/3 oranı sınırının da üzerinde 50 milletvekilinin 48'inin kabul oyu ile halkın onayına gönderilmiştir. 29 Haziran 2014 tarihinde yapılan halk oylaması sonucunda %38 evet, %62 hayır alan bu Anayasa Değişiklik Yasası kabul edilmemiştir [26]. Halk oylaması neticesinde kabul edilmeyen anayasa değişikliğine ilişkin yasada yer alan Çevrenin Korunması ile ilgili maddede “Kirlen Öder”, “Önleyicilik” ve “Katılımcılık” ilkeleri çerçevesinde yenilikler yapılmış ve çevrenin kirlenmesini önlemek amacı ile bireylere ve sivil toplum örgütlerine mahkemelere dava açma hakkı verilmiştir. Mevcut madde “Kirlen Öder” ilkesi barındırmadığından bireylere ve örgütlere dava açma hakkı vermemektedir. Ayrıca değiştirilmesi öngörülen bu madde günün koşullarına göre yeniden düzenlenmiş ve mevcut maddede kısıtlı olarak yer alan çevre unsurlarına “biyolojik çeşitlilik” kavramı eklenerek, insan sağlığını bozacak veya doğa varlıklarını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı, gaz ve katı maddelerin denizlere, barajlara, göllere veya derelere akıtılmayacağı ile ilgili kurallar ve ceza hükümler getirilmiştir. Bu husus devletin, gerçek ve tüzel kişilerin ödevleri arasında sayılmıştır. Tablo 4’te çevrenin korunması ile ilgili, Anayasada mevcut olan madde ve reddedilen madde gösterilmiştir.

Tablo 4. KKTC Anayasasının Mevcut ve Kabul Edilmeyen Çevrenin Korunmasına İlişkin Maddeleri

Anayasanın mevcut 40’ncı maddesi “Çevrenin Korunması”	Anayasanın değiştirilmesi öngörülen 40’ncı maddesi “Çevrenin Korunması”
(1) Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.	(1) Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir.
(2) Gerçek veya tüzel kişiler, hiçbir amaçla, insan sağlığını bozacak veya deniz varlıklarını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı, gaz ve katı maddeleri denizlere, barajlara, göllere veya derelere akıtamaz veya dökemez.	(2) Gerçek veya tüzel kişiler, hiçbir amaçla, insan sağlığını bozacak veya doğa varlıklarını tehlikeye düşürecek nitelikteki sıvı, gaz ve katı maddeleri çevreye akıtamaz veya dökemez.
(3) Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin, gerçek ve tüzel kişilerin ödevidir.	(3) Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını ve biyolojik çeşitliliği korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, Devletin, gerçek ve tüzel kişilerin ödevidir. Herkes, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını ve biyolojik çeşitliliği korumak ve çevre kirlenmesini önlemek amacıyla yetkili makamlara başvurma ve dava açma hakkına sahiptir.
(4) Devlet, milli parklar oluşturulması amacıyla gerekli önlemleri alır.	(4) Devlet, çevre ile ilgili tüm faaliyetlerini, kirlen öder, önleyicilik ve katılımcılık ilkeleri çerçevesinde yürütür.
	(5) Devlet, milli parklar oluşturulması ve milli parkların korunması amacıyla gerekli önlemleri alır.

3.4. TC 82 Anayasasında Çevre ve Çevre Mevzuatının Hukuksal Değişimi

Türkiye Cumhuriyeti’nde çevre olgusunun ortaya çıkışı 1960’lı yıllarda başlamıştır. 1961 Anayasası Madde 49 Sağlık Hakkı maddesi uyarınca Devlet, herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yaşamasını sağlamakla görevlendirilmiştir [22]. Politikaların geliştirilmesi ve yasal çalışmaların artması ile 1982 Anayasasında çevre ile ilgili maddeler kabul edilmiştir. Anayasanın 2. maddesi (insan hakları, demokratik, laik hukuk devleti), 5. maddesi (kişi ve

toplum refahı, insanın maddi ve manevi refahı), 12. maddesi (temel hak ve hürriyetler), 13. maddesi (genel ahlak ve sağlığın korunması), 17. maddesi (yaşama, maddi ve manevi varlığının korunması), 23. maddesi (sağlıklı ve dengeli kentleşme), 43. maddesi (kıyıları), 44. maddesi (toprak), 56. maddesi (sağlıklı ve dengeli çevre), 57. maddesi (konut gereksinimi), 63. maddesi (tarih, kültür ve doğa varlıkları), 169 ve 170. maddeleri (ormanların korunması ve geliştirilmesi) çevre ile ilgilidir [23]. 1983'te yapılan çevre yasası da, bu maddeler temelinde ve dünyadaki değişimler, gelişmeler, uluslararası konferanslar paralelinde, ülkenin güncel gereksinimleri de dikkate alınarak yapılmıştır. 1982 TC Anayasasının kabulü ardından 56'ncı madde ile yetki alan Türkiye Büyük Millet Meclisi, Çevre Mevzuatına ilişkin ilk yasal çalışmasını 9 Ağustos 1983 tarihinde, 2872 sayılı Çevre Kanunu ile yapmıştır. Bu kanunun amacı bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasıdır. Bu tarihten sonra Çevre Kanunu ile ilgili ilk değişiklik 26 Nisan 2006 tarihinde 5491 sayılı kanunla yapılmıştır. Çevre Kanununun amaç, tanımlar, ilkeler, yüksek çevre kurulunun oluşumu ve görevleri; çevrenin denetimi, tehlikeli kimyasal ve atık maddeler, gürültü, tehlikeli hallerde faaliyetlerin durdurulması, çevre kirliliğinin önlenmesi fonu, idari nitelikteki cezalar, kirletenin sorumluluğu, teşvik ile ilgili maddeleri günün koşullarına ve çevrenin hızla gelişip değişmesi gerekçesiyle yeniden düzenlenmiştir. Değişiklik yasasında; çevre ile ilgili herkesin görevli olduğu, önlemcilik, sürdürülebilirlik, katılımcılık, kirleten öder, kusursuz sorumluluk, bilgi edinme ve başvuru hakkı, piyasaya dayalı mekanizmalar ve çevre için eğitim ilkeleri esas alınmıştır [7].

Sonuç

Bu çalışmada 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan günümüze Kıbrıs Adası'nın kuzey kesiminde yönetilmiş 3 ayrı rejimin çevre mevzuatları, çevreye yönelik yapılmış kanunları ve maddeleri tarihsel süreç paralelinde incelenmiştir. Çalışmada KKTC'de çevre konusunda aktif rol oynayan kurum ve kuruluşlar ve kabul edilmeyen "2014 Anayasası Çevre Mevzuatı" da araştırılmıştır. Ayrıca TC 82 Anayasası Çevre Mevzuatı çalışma kapsamına alınmıştır.

Tarihsel gelişim incelendiğinde ilk yıllarda çevre olgusuna dair bir maddenin oluşturulmadığı fakat zaman aşımında ilgili mevzuatın yazılıp, önem ve tehlike paralelinde geliştirildiği görülmektedir. Barış Harekatı'nın ardından 13 Şubat 1975 yılına kadar yürütülen Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi yasal çerçevesinde çevre ile ilgili herhangi bir hükmün yer almadığı, oluşturulan yasaların savaş sonuçlarına yönelik olduğu görülmektedir. 13 Şubat 1975 tarihinde kurulan KTFD Anayasasında çevre olgusu ayrı bir hüküm olarak yer almamaktadır. Ancak çevre ile ilgili olarak dolaylı olarak Toprak Mülkiyeti, Tarihsel ve Kültürel Eser ve Anıtların Korunması, Tarım ve Çiftçinin Korunması ve Kıyıların ve Denizlerin Korunması maddeleri bulunmaktadır. Bu dönemde çevre ile ilgili problemlerin olmasına rağmen gerek halkın, gerekse siyasilerin çevre bilinç düzeylerinin yeterli olmaması nedeni ile toplumsal örgütlenme faaliyetlerine ve çevrenin korunması ile ilgili yasal düzenlemelere yer verilmediği görülmektedir. KKTC'nin ilanı ile 7 Mayıs 1985'te KKTC Anayasası yürürlüğe girmiş ve yasal mevzuat boyutunda çevre olgusu ile ilgili ilk mevzuat Çevrenin Korunması maddesi (40) ile yer almıştır. Bu temel maddenin yanında 1976 KTFD Anayasasında çevre ile bağlantılı yapılan maddeler olduğu gibi yeni anayasaya aktarılmıştır.

Kuzey Kıbrıs'ta çevre ile ilgili aktif kurum ve kuruluşlar belirlenmiştir. İlgili kurum ve kuruluşların çevre ile ilgili her türlü faaliyete katıldığı ve destek verdiği görülmektedir. Özellikle sivil toplum örgütlerinin, çevre ile ilgili gerek münferit gerekse birleşerek pek çok eylem planları yaptığı, siyasilere çevre konusunda aldıkları yanlış kararları düzeltmeleri için baskı grupları oluşturarak, eylemler yaptıkları görülmüştür.

2014 Şubat ayında KKTC Cumhuriyet Meclisindeki siyasal partilerce hazırlanan ve mecliste oy çokluğu ile kabul edilirken, halk tarafından ret oyu alan Anayasa Değişiklik Yasası çevre bazında incelenmiştir. Taslakta Çevrenin Korunması ile ilgili maddede "Kirlenen Öder", "Önleyicilik" ve "Katılımcılık" ilkeleri çerçevesinde yenilikler yapıldığı ve çevrenin kirlenmesini önlemek amacı ile bireylere ve sivil toplum örgütlerine mahkemelere dava açma hakkı verildiği belirlenmiştir. Kabul edilmeyen taslakta yer alan maddenin çevre koruma, çevre bilinci ve çevreye yönelik farkındalık açısından çok daha önemli ve ayrıntılı olduğu, maddede çevreye yönelik kuralların ve ceza hükümlerinin yer aldığı görülmüştür.

TC 1982 Anayasası incelenmiş, çevre ile ilgili maddeler belirlenmiştir. Maddeler, insan hakları, demokratik, laik hukuk devleti; kişi ve toplum refahı, insanın maddi ve manevi refahı; temel hak ve hürriyetler; genel ahlak ve sağlığın korunması; yaşama, maddi ve manevi varlığının korunması; sağlıklı ve dengeli kentleşme; kıyılar; toprak; sağlıklı ve dengeli çevre; konut gereksinimi; tarih, kültür ve doğa varlıkları ve ormanların korunması şeklindedir. Ayrıca 83 yılından itibaren anayasada sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda çevre kanunu yapılmış, çeşitli yönetmelikler ve değişikliklerle geliştirilerek, güncellenmiştir.

Kaynaklar

- [1] Canpolat, Ö. Hukuki Düzenleme Tekniği, Düzenleyici Etki Analizi ve Yasa Yapım Süreci. Ankara: Adalet; 2000.
- [2] Ertan B. ve Ertan K. AB Çevre Hukuku ve KKTC. Journal of Cyprus Studies; 2006, 12:31, 93.
- [3] Neziroğlu, İ. Türk Parlamento Hukukunun Temel Kuralları. Ankara: Seçkin; 2008.
- [4] Bozkurt, R. ve İba, Ş. (2004). 100 Soruda Parlamento. Ankara: Nobel.
- [5] Gözler, K. Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri. <http://www.anayasa.gen.tr/yuodi.htm>(26.12.2008).
- [6] Özey, R. Çevre Sorunları (Genişletilmiş 3. Baskı). İstanbul: Aktif; 2009.
- [7] Keleş, R., Hamamcı, C. ve Çoban, A. Çevre Politikası (6. Baskı). İmge; 2009.
- [8] Creswell, J. W. Qualitative inquiry and research design: Choosing among five traditions. Thousand Oaks, CA: Sage Publications; 1998.
- [9] Merriam, S. Qualitative research and case study applications in education. San Francisco: Jossey-Bass; 1998.
- [10] Yıldırım, A., & Şimşek, H. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2008.
- [11] Çebni, S. Araştırma Proje Çalışmalarına Giriş. (3. Baskı). Trabzon: Pagem; 2007.
- [12] Necatigil, Z. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Anayasa ve Yönetim Hukuku. İstanbul: Çavuşoğlu; 1988.
- [13] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası, 1985.

- [14] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi İÇTüzüğü, 1985.
- [15] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi, 51/1995 Sayılı Belediyeler Yasası.
- [16] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi, 21/1997 Sayılı Çevre Yasası.
- [17] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi, 18/2012 Sayılı Çevre Yasası.
- [18] Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası, 1976.
- [19] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi 10/1989 Sayılı Çevre Koruma Dairesi Kuruluş Görev ve Çalışma Yasası.
- [20] Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhuriyet Meclisi, 30/2013 Sayılı Çevre Yasası.
- [21] KKTC Bakanlar Kurulu Kararları, 1982/1983/2004/2007.
- [22] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961.
- [23] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.
- [24] KKTC Kurumlar ve Dernekler. www.kibris.net/kktc/kurumlar/dernekler.htm
- [25] KKTC Cumhuriyet Meclisi Anayasa, Cumhuriyet Meclisi İÇTüzüğü, Siyasal Partiler Yasası ile Seçim ve Halkoylaması Yasası Değişikliklerini Hazırlamak ve Görüşmek Üzere Oluşturulan Geçici ve Özel Komite, 2014.